

UŽIVANJE DROG KOT ODSEV MLADOSTNIŠKEGA ISKANJA IDENTITETE IN NOTRANJE HARMONIJE*

DRUG ABUSE AS THE REFLECTION OF ADOLESCENT IDENTITY AND
INNER HARMONY SEEKING

Katarina Lavš

UDK/UDC 616.89-008.441.33

DESKRIPTORJI: *snovi, zasvojenost – psihologija*

DESCRIPTORS: *substance dependence – psychology*

IZVLEČEK – *Uživanje drog lahko spremlja mladostniško iskanje identitete in notranje harmonije, še zlasti pri tistih mladostnikih, ki se v primarni družini niso naučili izražanja in sproščanja čustev na način, ki je zanje zadovoljujoč, za okolico pa sprejemljiv. V preprečevanju in zdravljenju zlorabe drog morajo biti vključeni zdravstvo, družina in širša skupnost.*

ABSTRACT – *Drug abuse can accompany adolescent identity and inner harmony seeking, especially in adolescents who did not get the opportunity to learn appropriate ways of emotional release, satisfactory to themselves and acceptable for their surroundings. In the prevention and treatment of drug abuse, medical services, family and broader community should participate.*

*Nimam dovolj moči.
O, bogovi, čemu je vaš odnos do brezmejnega tako klavrn?*

Milan Dekleva: »Panični človek«

Uvod

V samoopazovanju, v sebevidnosti »moja lastna misel sama sebe misli«: zre, gleda, vidi se. Naše vsakdanje samospoznanje pomeni nenehno poravnava med vzorom in resničnostjo. Človekovo samoopazovanje pa ni le vir samospoznavanja, ampak tudi vir spoznavanja drugih. Drugega moremo spoznati predvsem toliko, kolikor pri tem podoživimo sami sebe, tudi »skritega otroka v nas«. Potem je tudi pot do mladostnika lažja, lažje je razumevanje mladostnikovega iskanja lastne identitete. Mladostniku je težko odraščati, če ga dom ni podprl z občutji sprejetosti, če ga ni opremil s primernimi vzorci za komuniciranje in trdnimi normami za oblikovanje odnosov z ljudmi.

Težko bo odraščal, če ga dom ni naučil izražati in sproščati čustva na način, ki je njemu v zadovoljstvo, drugim pa sprejemljiv. Doraščajoči morajo danes bolj kot kdajkoli prej doživljati, da odrasli svet ne drži obljub, ki jih mladi dobivajo v šoli in drugod. Od dobe dojenčka živi in raste mlad človek obdan s produkti proizvodjalno-potrošniške družbe; kaj bi se potem sprenevedali in čudili, če iz svoje krize mladostnik spet in spet išče izhod z nekim sredstvom, ki ga dobiš in potrošiš – poješ, pokadiš, si ga vbrizgaš...

Spoznavati samega sebe

V spoznavanju samega sebe so videli začetek vse modrosti že prvi grški misleci in tudi danes vidijo psihologi v samoopazovanju prvo pot do spoznanja človeka nasploh. Ko nas Anton Trstenjak vodi »Po sledih človeka«, med drugim pravi: »V samoopazovanju moja lastna misel sama sebe misli, ali če hočete: zre, gleda, vidi se. Zato je vsako samoopazovanje res prava sebevidnost; med osebkom in povedkom je tu

Katarina Lavš, prof. pedagogike in psihologije

* Prispevek je z II. strokovnega seminarja Svet zasvojenosti z drogo, Polzela, 6. 4. 1994.

popoln (matematični) enačaj, saj človek ‚poveda‘ ali pripoveduje o samem sebi, je sam sebi povedek.«

Vendar pa samoopazovanje nikakor ni tako preprosto, kakor bi kdo na prvi pogled mislil. Združeno je z raznimi težavami in skriva v sebi nevarnost samoprevare in zlaganosti pred seboj in pred drugimi. Samoopazovanje vključuje ne le samospoznanje in spoznanje samega sebe, ampak prav tako samopodoživljanje, po katerem človek tudi drugega »podoživlja« in sodi. In nenazadnje nas samoopazovanje vodi tudi do samograje ali samokritičnosti, hkrati pa nas utegne zapeljati tudi v samovšečnost.

Naše vsakdanje samospoznanje pomeni nenehno poravnavo med vzorom in resničnostjo. Človek je velik »kompromisar«. Vsak dan dela kompromis s samim seboj in s svojo okolico. In ob tem se lovi med predstavo, iluzijo, idealom, ki si ga je ustvaril o sebi in drugih, ter svojo in njih resnično podobo.

Starši imajo zelo natančno izdelane predstave o svojih otrocih: o njihovem razumskem in doživljajskem svetu, o »pravilnosti« in »neustreznosti« njihovega odzivanja na svet in ljudi, o poteh, ki naj bi jih njihov otrok ubiral, in cilju, ki naj bi ga zasledoval in dosegel. Ko se nekega dne na ta ali drugačen način pokaže, da je njihov resnični otrok le blede odsev predstave, ki so jo o njem ustvarili in gojili, se največkrat znajdejo v objemu nemoči, razočaranja in nesposobnosti, da bi imeli otroka radi takšnega, kakršen je. In v tej nemoči ne le starši, ampak tudi ostali odrasli, ki bolj ali manj poklicani vzgajajo otroka in mladostnika, še bolj prikrivajo svojo resnično podobo, jo idealizirajo ali s samokritiko izzivajo pohvalo in preprečujejo grajo. To pa seveda ne pomeni, da naj bi samokritiki odrekli njene zasluge za spoznavanje lastnega značaja.

Samokritika je po mnenju Antona Trstenjaka izvrsten vodič po poteh do spoznanja lastne duhovne podobe, hkrati pa stalen in neogiben očiščevalec naše osebnosti.

Človekovo samoopazovanje ni le vir samospoznanja, ampak tudi vir za spoznavanje drugih. Drugega moremo spoznati predvsem toliko, kolikor pri tem podoživimo sami sebe. Dragocena so spoznanja Alice Millerjeve, svetovno znane psihoanalitičarke, o »skritem otroku v nas«. V knjigi »Drama je biti otrok« tenkočutno opozarja na tista dogajanja v otroštvu, ki jih praviloma ne želimo in nočemo videti. Opozarja, kako je tradicionalna vzgoja slepa za resnične potrebe otrok in sodbuja korake na poti k novemu razumevanju jaza in resnice o sebi. Morda bi se le potrudil vsak od nas, da bi si večkrat zastavili vprašanje, zakaj je pri naši vzgoji skoraj samo po sebi umevno, da velikokrat najprej spodrežemo žive korenine, potem pa skušamo po umetni poti nadomestiti njihove naravne funkcije. Vprašajmo se z Alice Millerjevo: Kako bi bilo, če bi stal pred vami hudoben, grd, togoten, ljubosumen, len, umazan, smrdljiv? Kje bi bila potem vaša ljubezen? In vse to sem vendar bil. Ali to pomeni, da pravzaprav

niste ljubili mene, ampak to, kar sem se pretvarjal, da sem? Dostojnega, zanesljivega, sočutnega, razumevaljočega ali prijetnega otroka, ki v bistvu sploh ni bil otrok? Kaj se je zgodilo z mojim otroštvom? Ali nisem bil zanj oguljufan? Saj ne morem nikoli več nazaj. Nikoli ga ne bom mogel nadomestiti. Od vsega začetka sem bil majhen človek. So bile moje sposobnosti preprosto zlorabljene?

Vsak otrok si ustvari predstavo slabega, in to najprej glede na prepovedi, tabuje, strahove svojega doma. Prehoditi bo moral dolgo pot, preden se bo tega osvobodil in v sebi odkril svoje »slabo«, preden ga ne bo več doživljal kot »pokvarjenost« in »slabo«, ker je nagonsko, ampak kot en pol živega, brez katerega pravzaprav ni nihče, tudi če si to zaradi globokega zanikanja nemara domišlja.

Nič več otrok, odrasel pa še tudi ne

Mladostništvo je obdobje, ki se boči med otroštvom in odraslostjo. To je čas intenzivnega razvoja, v katerem se ne oblikuje le telo mladega človeka, temveč zori tudi njegova osebnost. Lastnosti, ki jih je prinesel na svet, sposobnosti in šibkosti, ki jih nosi v sebi, se povežejo z dogajanjem v družini, ki mu ponuja prve življenjske izkušnje. Vplivi širšega okolja, ki jih sprva sprejema prek družine, kasneje pa se jim dejavno izpostavlja sam, še dodatno vplivajo na biološke in psihološke silnice, ki določajo njegovo individualnost. Ti zunanji vplivi spodbujajo njegov razvoj, a ga lahko tudi zavirajo. »Bogatijo ga,« pravi dr. Martina Žmuc-Tomori v enem od svojih zapisov o mladostništvu, »če je sposoben prav sprejeti njihov izziv, in ga krepijo. Če pa iz otroštva prihaja preveč ranljiv, premo odporen in brez zadostne opore v ljudeh, ki so zanj pomembni, je mogoče, da bodo zahteve in pritiski, ki jih prinaša mladostništvo, zanj prehuda preizkušnja. Njegov zdrav osebnostni razvoj bo ogrožen, pasti, prek katerih vodi pot k odraslosti, mu bodo še nevarnejše«.

V iskanju lastne identitete mora mladostnik postati neodvisen od staršev in drugih vzgojiteljev, pa čeprav mu prinaša obdobje odraščanja in odraslosti toliko neznanosti in tudi ogroženosti. Kljub temu, da se mladi ljudje v različnih zgodovinskih obdobjih razlikujejo, imajo vendarle veliko skupnega. Mladi vseh časov in krajev so se in se borijo za svojo zrelost in iščejo odgovore na vprašanja, kdo pravzaprav sem, kaj komu pomenim, od kod prihajam, kam grem... Proces duševnega dozorevanja je še bolj zapleten kot telesni razvoj. Nove sposobnosti na področju abstraktnega mišljenja mladostniku sicer zastavljajo vrsto privlačnih nalog, a hkrati tudi vprašanj, na katera se mu odgovori izmikajo in ga pogosto plaši že njih slutnja. Vprašanja bivanja, smisla tega ali onega početja, pa smrti in moralnih opredelitev ... ga mučijo že takrat, ko še zdaleč ni dovolj gotov vase in ko še ni imel pri-

ložnosti – vsaj dovolj ne – da bi si nabral vsaj najosnovnejše samostojne življenjske izkušnje.

Kakorkoli in zaradi kakršnihkoli vzrokov že je papagajsko ponavljanje o današnji nepoštenosti, nemoralnosti, goljufivosti in poteptanih nekdanjih vrednotah morda res najlaže pripisati delu nekdanjih oblastnikov (ki naj bi po mnenju nekaterih »analitičnih in kritičnih« žurnalistov pehali mlado državo v gospodarski in moralni propad) postalo že kar utrujajoča stalnica, za mladostnikove starše in vzgojitelje to ne more biti odgovor in izgovor za nastajanje različnih odvisnosti mladostnika. Družina ima pri čustvenem razvoju in procesu socializacije človeka nenadomestljivo vlogo. Žal pa se danes številni »strokovnjaki« vse premalo posvečajo »šolanju« roditeljev, in bolj kot s poučevanjem roditeljev o naravnem razvoju otroka in mladostnika se ukvarjajo in pridigajo o tem, kako otroke »vzgajati«, namesto da bi vse moči strnili v ozaveščanje, kako za otroke in mladostnike skrbeti. Pojem vzgoje žal še vedno vključuje temeljno nezaupanje v psihobiološke danosti otroka in mladostnika in prepričanje, da oblikujeta otrokovo osebnost zavestno usmerjanje in volja roditeljev in drugih vzgojiteljev. To pa praktično pomeni, da na otroka in mladostnika gledamo kot na predmet roditeljskih postopkov in najrazličnejših »vzgojnih vplivov«, ne pa kot na avtonomno osebnost v razvoju.

Mladostniku je težko odraščati, če ga dom ni podprl z občutji sprejetosti, če ga ni opremil s primernimi vzorci za komuniciranje in trdnimi normami za oblikovanje odnosov z ljudmi. Težko bo odraščal, če ga dom ni naučil izražati in sproščati čustva na način, ki je njemu v zadovoljstvo, za druge pa sprejemljiv, in mu ni pomagal usmeriti njegovih zanimanj in sposobnosti v ustvarjalne dejavnosti. Če tako mladostnik ni uspel razviti potrebnega zaupanja vase, pozitivne predstave o sebi in temeljnega zaupanja v ljudi, ki so zanj pomembni, ima večjo možnost, da bo v svojem identitetnem iskanju ubiral pota, ki ga bodo vodila k vedno novim stiskam. Družina je pomemben dejavnik pri gradnji otrokovega zaupanja vase, sposobnosti samostojne presoje, obvladovanja čustvenih napetosti in drugih lastnosti, ki so lahko odločilne pri srečanju z vsakršno skušnjavo v življenju – tudi z drogo. In nenazadnje: mladostnik, ki uživa drogo in je postal odvisen od nje, nosi v sebi mnoga sporočila o dogajanju v svoji družini. Navzven pa mu je pogosto podeljena vloga »grešnega kozla«.

Morda se za podobo »grešnega kozla« pravzaprav skriva žrtveno jagnje. Naenkrat ugotovimo, da je mladostnikova predaja drogi sklepni del dolgotrajnega nesporazuma med njim in njegovimi domačimi, ki niso znali, mogli ali hoteli prisluhniti njegovim prejšnjim klicem na pomoč.

Včasih tudi strokovnjakom, ki poskušajo pomagati mladim zasvojencem, ni povsem jasno, katere so bile tiste šibke točke v mladostniku, da je pristal na ta – zanj tako tvegan – lasten delež. Morda se je z drogo upiral

determiniranosti svojega mesta v družini, ali pa je z njo hkrati dušil sovražnost, ki jo je gojil do svojih staršev, a si je ni dopuščal. Morda je z vdajo drogi prevzel položaj nebogljenega otroka, potrebnega preproste nežnosti in tolažbe, ali pa jo je uporabil kot orožje v boju za svojo neodvisnost v krogu družine in v njej našel prijetnosti, zadoščanja, izpolnitve in potrditve, ki se jih v družini ni naučil doseči na drugačen način ali pa mu preprosto nikakršna drugačnost ni bila dovoljena.

Morda smo si in še vedno ob vseh bolj ali manj strokovno podkrepjenih razpravah o drogi, ki »so ji najljubši mladostniki« preveč zatiskali oči, o »drogi generacije staršev« in zanjo kar preveč vztrajno iskali dolge vrste »opravičil«. Starši in odrasli sploh se najbrž še sami ne zavedajo, koliko vzgojnih sporočil prevzemajo otroci in mladostniki iz njihovega vedenja in navad. Otroci se že zelo zgodaj seznanijo z vlogo, ki jo ima alkohol – »droga generacije staršev« – v življenju roditeljev. Prek tega posredno uravnavajo tudi svoj odnos do drugih drog. Od malega naprej lahko opazujejo, koliko, kaj in ob kakšnih priložnostih se pije. Pije se na veselje, pije se na srečo, pije se ob rojstvih, porokah in smrtih. Pije se ob praznikih in se pije ob delavnikih. Pije se javno in pije se skrivoma. Pije se doma in pije se zunaj. Pije se v družini, pije se v samoti. Pije se, da se razvedri, pije se, da se človek umiri. Pije se med vožnjo in pije se na sprehodu... Neposredni učinki pitja so kaj hitro poznani in prepoznavni. Alkohol domuje v domoljubni pesmi in alpskih poskočnicah. Je darilo za praznik, nagrada za uspeh, podkupnina v kritičnih trenutkih. Je prestiž in je sredstvo tekmovanja: kdo ga nese več. Stališča, ki se v mladostniku oblikujejo ob »drogi generacije staršev«, so često zmedena, še posebej, če se njihova neposredna opažanja o vedenju staršev ne skladajo s tistimi, kar jim ti dopovedujejo z besedo. In če se za hip pomudimo še ob besedi, potem lahko spet ponovim za Vaclavom Havlom:

»V začetku je bila Beseda, je zapisano na prvi strani ene najpomembnejših knjig, kar jih poznamo. V njej to pomeni, da je počelo vsega stvarstva božja beseda. A mar to v prenešenem pomenu ne velja tudi za vse človekovo početje? Mar ni tudi v našem primeru beseda pravo počelo tistega, kar smo, da, celo pravi temelj tistega bivanja v vesoljstvu, ki mu rečemo človek? Duh, človeška duša, naše samozavedanje, zmožnost, da posplošujemo in mislimo v pojmi, da dojemamo svet kot svet (in ne zgolj kot nekaj, kar nas obdaja), in navsezadnje naša zmožnost, da se zavedamo smrti in da kljub temu živimo – mar ni vse to posredno ali neposredno ustvarila tudi beseda? Občutek, da ima beseda poseben pomen in posebno težo, je bil očitno že od nekdaj v človeku. A to ni vse: zaradi čudeža besede vemo najbrž bolje od vseh drugih živih bitij, da v resnici zelo malo vemo, da obstaja »skrivnost« – medtem ko čutimo moč besede, ki je za nas skoraj konstitutivna, poskušamo, odkar človek pomni,

nagovoriti, kar nam ta skrivnost zakriva, in vplivati nanj s svoj besedo. Kot verniki molimo k bogu, kot čarovniki kličemo ali preklinjamo duhove in poskušamo tako posegati v naravna ali človeška dogajanja, kot pripadniki novoveške civilizacije – najsi bomo verni ali ne, sestavljamo svoje besede v znanstvene teorije in politične ideologije; z njimi se – zdaj uspešno, zdaj neuspešno – upiramo skrivnostni poti sveta, z njimi – zdaj uspešno, zdaj neuspešno – vplivamo na to pot...«

Tako Vaclav Havel ob podelitvi mirovne nagrade nemških knjigotržcev leta devetnajstodevetinosemdeset. In mi, navadni smrtniki, ki tako lahkotno in tako kričavo preganjamo besedo in hočemo dejanj? Mar so sploh možna dejanja, če se naše hotenje, naša misel najprej ne ubesedi? Mar ne govorimo zato, da bi se sporazumeli? Mar ni beseda tisto, kar lahko razjezi, umiri, razveseli, pojasni, potolaži, razkrije, prikrije... Smo res pozabili, da moč besede premika svet? Zaradi besede danes ljudi ne mečejo v ječo, vsaj pri nas ne. To pa najbrž ne bi smelo biti opravičilo za neznosno lahkost poigravanja z besedami, ki sporočajo o tako občutljivem svetu, kot je svet psihotropnih snovi. Med to neznosno lahkost poigravanja sodi tudi eden zadnjih uvodnikov v reviji STOP, ki ima med bralci veliko število mladih. Komentar Primoža Kališnika ŠUS V ŽIVO (STOP št. 12, 24. marca 1994) zelo na hitro opravi z drogo: »...ve se, kdo so, kaj počnejo, toda država jim ne naredi nič. No, nekaj že: dala jim je državljanstvo...«

Če bi ta trenutek sprejeli zakon, da vsak, ki ga dobijo pri trgovanju z mamili, dobi deset let zapora, in če bi imeli policijo, ki bi hotela to mafijo razgnati, bi se stvari dalo rešiti. Bando bi še lahko iztrebili. Kot kaže, se to ne bo zgodilo. Kdo stoji pred vrati? Hočete bolj jasno opozorilo? No, naj bo: če ima vaš otrok velikanske zenice in pikice okoli žil, vam še vrat ne bo treba odpreti... Lepo se imejte.« Tako Primož Kališnik.

Žal ni edini, ki s »šusi v živo« obdeluje polje zasvojenosti.

Operirati s polresnicami, namigovanji in dovtipi je nevarna reč, če si nočemo zapraviti zaupanja tistih, ki so jim naše besede v prvi vrsti namenjene. Pred seboj imamo večinoma mladostnike, ki so intelektualno že dovolj zreli in neredkoma tudi dokaj bistri, da kaj hitro dojamejo (čeprav na sebi lasten način) takšne »šuse v živo.«

In da ne bi papagajsko ponavljali, v kako hudih časih živimo, kako je nekdanji svet vrednost porušen in kako je ta čas postal preplavljen z drogo... naj za bolj tenkočutno obravnavanje te problematike zapišem besede svojega profesorja Leva Milčinskega: »Poskušajmo drogi sneti tisto kopreno tajinstvenosti, ki dela ta predmet še bolj vabljev. Te čarobne snovi je človek

iskal že v davni zgodovini in je pri tem uporabil veliko svoje energije ter mobiliziral za to tako svoje prvobitne instinkte kot tudi ukročeno znanstveno misel. In tako jih uživa človek danes – kot pravi Lewin: ... globoko v pragozdovih, pod listnato streho, ki je primitivnemu človeku v njegovi bedi višek udobja. Posega po njih na izgubljenem otočku, obleganem od valov, in najde z njihovo pomočjo iluzijo o razgibanem življenju, uživa jih na vrhovih daljnjih gora, ko se čuti potlačenega od nedorečenega občutja duševne in fizične majhnosti svoje eksistence in želi s poživilom obogatiti enoličnost svojega životarjenja. Uporabljajo pa jih tudi v razkošnih civilizacijah ljudje, ki bi – iz kakršnih koli že namenov – želeli še obogatiti svoje ugodje...«

Uživanje drog je torej povezano od nekdaj in vsepovsod z usodo človeka – tega »bitja z napakami«, ki si išče pač zunaj sebe dopolnil, opore in zaščite in najde nekaj tega tudi v drogah.

Misli, ki jih je pred dvema desetletjema izrekel Weidmann, bi kazalo tudi pri nas dobro pretehtati, saj, če že ne drugega, lahko služijo za pogovor. Treba se je pogovarjati, veliko pogovarjati. Morda s koncem spet pridemo na začetek in za začetek prisluhnemo Weidmannu: »Doraščajoči morajo danes bolj kot kdajkoli prej doživljati, da odrasli svet ne drži obljub, ki jih mladi dobivajo v šoli in drugod. Med vrednotami in ideali na eni strani ter družbeno stvarnostjo na drugi strani zija kar preširok prepad. Ta okoliščina resda ni nekja enkratnega, kaže pa vendar, da pada danes to po mladini, ki zaradi vzgoje in okolja, v katerem raste, ni toliko v sebi utrjena, da bi znala ubirati svojo pot naravnost naprej. Od dobe dojenčka živi in raste mlad človek obdan z produkti proizvodnje-potrošniške družbe: ko mu strežejo z vnaprej pripravljeno, konsevirano hrano za dojenčke, pa pozneje z vsakovrstnimi plastičnimi igračami, pa pravljicami na ploščah, pa nedeljskim avtomobilskim izletom in televizijsko uspavanko, pa urejenim prevozom in šolo in naprej strukturiranim znanjem in nalašč zanj navitim programom prostega časa. Kaj bi se potem čudili, če iz svoje krize mladostni spet išče izhoda z nekim sredstvom, ki ga dobiš in potrošiš – poješ.«

Literatura

1. Lavš K. Šola za starše. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva, 1985.
2. Milčinski L. Droga, človek, družba. Ljubljana: Zavod za šolstvo, 1975.
3. Milčinski L, Tomori M, Hočevar F. Droge v svetu in pri nas. Ljubljana: Delavska enotnost, 1983.
4. Miller A. Drama je biti otrok. Ljubljana: Tangram, 1992.
5. Ule M. Mladina in ideologija. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
6. Trstenjak A. Po sledih človeka. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
7. Pavlovič Z (ur). Psihološke pravice otrok. Gradiva 10. mednarodne poletne šole Sekcije za skupinsko dinamiko Društva psihologov Slovenije. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije, 1990.